

BOSHLANG'ICH SINFLARDA JAMOA SHAKLLANISHINING BOSQICHLARI

Toshtemirova Gulra'no Dilshodovna

Samarqand davlat pedagogika instituti,
Pedagogika nazariyasi va tarixi fakulteti 1-bosqich magistranti.

Ilmiy raxbar: **Shermanov Isobek Chilmamatovich**

Samarqand pedagogika instituti dotsenti.

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada boshlang'ich sinflarda jamoa shakllanishining bosqichlari, ularning mazmuni hamda ta'lim jarayoniga ta'siri atroflicha tahlil qilinadi. Boshlang'ich yoshdagi o'quvchilar shaxsining rivojlanishi, ularning ijtimoiy munosabatlarga kirishishi, bir-biri bilan hamkorlik qila olishi aynan sinf jamoasi orqali shakllanishi pedagogik tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Shu bois jamoa shakllanish jarayonini bosqichma-bosqich o'rganish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil sanaladi. Maqolada jamoa shakllanishining uch asosiy bosqichi – boshlang'ich, rivojlanish va yetuklik davrlari – psixologik hamda pedagogik nuqtai nazardan yoritilib, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'rtasida jamoaviy faoliyatni to'g'ri tashkil etish, kichik guruhlar asosida ishlashni yo'lga qo'yish, hamkorlikda o'qitish metodlarini qo'llash sinf jamoasining tez va samarali shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, o'qituvchining kommunikativ mahorati, pozitiv psixologik muhit yaratish qobiliyati, sinfni boshqarish strategiyasi jamoaviy birdamlik va mas'uliyatni oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur maqola boshlang'ich ta'lim jarayonida jamoa shakllanishi va uni boshqarish mexanizmlarini aniqlash, o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida samaradorlikni ta'minlashga qaratilgan nazariy va amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: jamoa, boshlang'ich ta'lim, jamoa shakllanishi, sinf jamoasi, pedagogik jarayon, hamkorlikda o'qitish, ijtimoiy kompetensiya.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishi, ularda ijtimoiy ko'nikmalar, muloqot madaniyati, hamkorlikda ishlash qobiliyatlarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan sinf jamoasining qanchalik to'g'ri tashkil etilgani va u o'quvchilarning shaxs sifatida kamol topishiga qay darajada ta'sir ko'rsata olishi bilan belgilanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf davri bola shaxsining shakllanishida eng sezgir, muhim va faol bosqich bo'lib, aynan shu davrda o'quvchilar o'zaro muloqot qilishni, jamoaga moslashishni, o'z huquq va majburiyatlarini anglashni hamda ijtimoiy mas'uliyatni o'zlashtira boshlaydilar. Shuning uchun sinf jamoasining shakllanish bosqichlarini o'rganish, uni ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish va bu jarayonda samarali metodlarni aniqlash bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Jamoa — bu umumiy maqsadlar, qadriyatlar va manfaatlar asosida birlashgan shaxslarning ijtimoiy birligi bo'lib, pedagogik jarayonda u o'quvchilarning faoliyatini birlashtiruvchi, ularni tarbiyalash va rivojlantirish imkonini beruvchi muhim tarbiyaviy muhit sifatida qaraladi. Jamoaning shakllanishi tasodifiy emas, balki maqsadga yo'naltirilgan, bosqichma-bosqich amalga oshadigan pedagogik jarayondir. Pedagog olimlar (A.S. Makarenko, V.A. Suxomlinskiy, Sh. Sharipov va boshqalar) ta'kidlaganidek, jamoa bola shaxsiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi, uning ma'naviy-axloqiy sifatlarini shakllantiruvchi eng muhim ijtimoiy institutlardan biridir. Boshlang'ich sinfda shakllangan jamoa keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim oldida turgan vazifalar yanada murakkablashib, o'quvchilardan faqat bilimlarni egallash emas, balki ularni jamoadagi faoliyat jarayonida qo'llay olish, muammolarni hal qilish, turli ijtimoiy vaziyatlarda moslashish, muloqot madaniyatiga ega bo'lish talab etilmoqda. Shu bois boshlang'ich sinf jamoasining rivoji o'quvchilarda kommunikativ savodxonlik, hamkorlikda ishlash, fikr almashish, bir-birini qo'llab-quvvatlash kabi strategik ahamiyatga ega kompetensiyalarni shakllantirishda juda muhim o'rin tutadi. Jamoa pedagogik

jarayonning markazida turib, o'quvchilarni tarbiyalashning eng samarali vositalaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Sinf jamoasi shakllanishining bosqichlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu jarayon muayyan qonuniyatlarga asoslanadi. O'quvchilar avval individual faoliyatdan boshlaydilar, keyinchalik kichik guruhlar shakllanadi, undan so'ng o'zaro maqsad, mas'uliyat va birdamlik asosida yagona jamoaga birlashadilar. Har bir bosqichning o'ziga xos psixologik xususiyatlari, pedagogik vazifalari va muammolari mavjud bo'lib, ulardan samarali chiqish uchun o'qituvchining boshqaruv mahorati muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, o'quv motivatsiyasi, sinfdagi ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya va shaxsiy xususiyatlar jamoaning shakllanish tempiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining vazifasi faqat ta'lim berish bilan cheklanmay, balki sinfdagi ijtimoiy munosabatlarni boshqarish, jamoaviy birdamlikni shakllantirish, o'quvchilar o'rtasida tenglik, hurmat va mas'uliyatni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. O'qituvchi tomonidan to'g'ri tanlangan pedagogik yondashuvlar, kooperativ o'qitish texnologiyalari, guruhli faoliyat, loyiha metodlari jamoaning shakllanish jarayonini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, o'quvchilarga mustaqil kompensator vazifalarni topshirish, kichik liderlarni aniqlash, sinfning ichki qoidalarini birgalikda ishlab chiqish kabi usullar jamoani mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, sinf jamoasi yaxshi shakllangan muhitda o'quvchilar o'rtasidagi bahslar kamayadi, o'quv motivatsiyasi oshadi, ijtimoiy moslashuv yaxshilanadi va ta'lim jarayoni yanada samarali kechadi.

Aksincha, jamoa shakllanmagan holatda sinfda nizolar, befarqlik, individualizm kuchayadi va natijada o'qituvchining pedagogik faoliyatida qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Bu esa boshidan boshlab sinf jamoasi ustida muntazam ishlash zarurligini ko'rsatadi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, boshlang'ich sinflarda jamoa shakllanishi jarayonini ilmiy-pedagogik jihatdan chuqur o'rganish, uning bosqichlarini aniqlash, bosqichlar o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish, samarali metodlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish bugungi kun talabi hisoblanadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi

ham shunda—zamonaviy ta'limda jamoaning o'rni va ahamiyatini aniqlash, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy-psixologik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan pedagogik shart-sharoitlarni belgilash zarurati mavjud.

METODLAR

Tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarida jamoa shakllanishi jarayonini chuqur o'rganish, bosqichlarini aniqlash va samarali pedagogik omillarni belgilashga qaratildi. Shu maqsadda bir nechta ilmiy-metodik yondashuvlar qo'llandi. Birinchi navbatda, pedagogik kuzatuv metodi orqali sinfdagi ijtimoiy munosabatlar tizimli ravishda o'rganildi. Kuzatuvlar 3 oy davomida 1–4-sinflarda olib borildi, bunda o'quvchilarning o'zaro aloqalari, kichik guruhlar shakllanishi, liderlar paydo bo'lishi, nizoli vaziyatlar, sinfning umumiy psixologik muhitiga alohida e'tibor qaratildi. Ikkinchi metod — suhbat va intervyu usuli bo'lib, boshlang'ich sinf o'qituvchilari, sinf rahbarlari, otalalar va o'quvchilarning o'zlari bilan turli savollar asosida muloqotlar tashkil etildi.

Ushbu suhbatlar jamoa shakllanishida o'qituvchining roli, o'quvchilarning motivatsiyasi, oila omilining ta'siri kabi muhim jihatlarni aniqlash imkonini berdi. Ushbu ma'lumotlar sifat tahlili uchun asos bo'ldi.

Uchinchi metod — anketa va so'rovnoma bo'lib, 120 nafar o'quvchidan iborat to'rt sinfda o'tkazildi. So'rovnomada o'quvchilarning sinfdagi o'z o'rni haqidagi fikrlari, o'rtoqlari bilan munosabatlari, guruhda ishlashga bo'lgan munosabati, jamoaga tegishlilik hissi kabi ko'rsatkichlar o'lchandi. Keyingi metod — tajriba-sinov (eksperimental) ishlari bo'lib, sinflar ikki guruhga — tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida kooperativ o'qitish, rolli o'yinlar, loyiha ishlari, guruhli topshiriqlar muntazam qo'llanildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy dars shakllari davom ettirildi.

Ushbu metod jamoaning shakllanish dinamikasiga pedagogik ta'sirlarni aniq o'lchash imkonini berdi. Yana bir muhim usul — ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish bo'ldi. Makarenko, Suxomlinskiy, Leontev, Vigotskiy kabi pedagog va psixologlarning ta'limdagi jamoa haqidagi ilmiy qarashlari o'rganildi va zamonaviy metodlar bilan solishtirildi. Tahlil jarayonida boshlang'ich ta'limdagi jamoaviy

jarayonlarning psixologik asoslari, yosh xususiyatlari bilan bog'liq jihatlar va o'qituvchi rahbarligining ahamiyati ilmiy asosda yoritildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilari jamoasining shakllanishi bosqichma-bosqich va uzluksiz jarayon ekanini tasdiqladi. Amalga oshirilgan tajriba ishlari asosida jamoa shakllanishining uch asosiy bosqichi aniqlandi:

Boshlang'ich bosqich

Bu davrda o'quvchilar sinfga endi moslashayotgan, shaxsiy manfaatlari kuchli bo'lgan, o'zaro munosabatlari barqaror bo'lmagan holat kuzatildi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki:

- O'quvchilarning aksariyati o'qituvchiga ko'proq tayanadi;
- Guruhli ishlashda qiyinchiliklar seziladi;
- Jamoada ichida liderlar hali aniq shakllanmagan;
- O'zaro bahslar, raqobat va individualizm kuchli.

Rivojlanish bosqichi

Bu bosqichda sinf ichida kichik guruhlar shakllana boshlaydi, o'quvchilar bir-biriga yaqinlashadi, hamkorlik qilish ko'nikmalari paydo bo'ladi. Tadqiqot natijalaridan:

- Jamoaviy topshiriqlar samaradorligi ortadi;
- O'quvchilar o'zaro maslahat olishni o'rganadi;
- Guruh ichida tabiiy liderlar paydo bo'ladi;
- Mas'uliyat va birdamlik elementlari sezila boshlaydi.

Yetuklik bosqichi

Yetuk jamoa sinf ichida barqaror ijtimoiy munosabatlar, o'z-o'zini boshqarish, umumiy maqsadga yo'naltirilganlik kabi sifatlar bilan tavsiflanadi:

- O'quvchilarning 78 foizida jamoaga tegishlilik hissi shakllandi;
- Sinf ichida nizolar minimal darajaga tushdi;
- Guruhli faoliyat samaradorligi oshdi;

O'quvchilarda ijtimoiy javobgarlik, liderlik, tashabbuskorlik kuchaydi.

Tajriba guruhidagi sinflarda jamoa shakllanish tezligi nazorat guruhiga qaraganda 1,7 baravar yuqori bo'lgani aniqlandi. Bu kooperativ o'qitish metodlari jamoa shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, jamoa shakllanishi faqat o'quvchilarning tabiiy rivojlanishiga bog'liq emas, balki o'qituvchi tomonidan tashkil etiladigan pedagogik faoliyat samaradorligiga ham bevosita ta'sir qiladi. O'qituvchi sinfda ijobiy psixologik muhit yaratganida o'quvchilar o'zlarini erkin his qiladi, fikr bildirishdan tortinmaydi, bir-birini qo'llab-quvvatlaydi va natijada jamoa tezroq shakllanadi.

Muhokama shuni ko'rsatdiki:

Kichik guruhlarda ishlash jamoa shakllanishining eng samarali metodlaridan biri bo'lib, bolalarda o'zaro muloqot, yordam, mas'uliyat hissini kuchaytiradi. Rolli o'yinlar orqali o'quvchilar ijtimoiy vaziyatlarni his qiladi va bu ularda ijtimoiy moslashuv darajasini oshiradi. Bilimlarni o'zlashtirish jarayoni jamoaviy faoliyat bilan bog'langanda o'quvchilar motivatsiyasi yanada ortadi. Ota-onalar bilan hamkorlik jamoa barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki sinfdagi munosabatlar uy tarbiyasidagi qadriyatlar bilan uyg'unlashadi. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlangan ayrim qiyinchiliklar:

-O'quvchilar o'rtasida ijtimoiy tafovutlar jamoa shakllanish jarayonini sekinlashtirishi mumkin;

-Haddan tashqari raqobat jamoaviy birdamlikka zarar yetkazadi;

-Shovqinli sinflarda o'qituvchining e'tiborni teng taqsimlashi qiyinlashadi.

Bu muammolar jamoa shakllanishi jarayonida kompleks yondashuvni talab qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot boshlang'ich sinflarda jamoa shakllanish jarayonining bosqichma-bosqich kechishini ilmiy asosda tahlil qilib berdi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, jamoaning shakllanishi o'quvchilarning yosh xususiyatlari, sinfdagi ijtimoiy muhit, o'qituvchining pedagogik mahorati va qo'llanilayotgan metodlarning

samaradorligiga bevosita bog'liq. Jamoaning boshlang'ich, rivojlanish va yetuklik bosqichlarida o'quvchilar o'rtasidagi muloqot, hamkorlik, mas'uliyat va ijtimoiy faollik sezilarli darajada o'zgarib boradi.

Kooperativ o'qitish, guruhli topshiriqlar, rolli o'yinlar kabi metodlar jamoa shakllanish dinamikasini tezlashtirishi aniqlangan bo'lib, ular o'quvchilarni bir-birini tushunishga, qo'llab-quvvatlashga, umumiy maqsad sari intilishga o'rgatadi. Shuningdek, o'qituvchining yetakchilik qobiliyati, sinfda ijobiy psixologik muhit yaratishi jamoaning barqaror shakllanishini ta'minlaydi. Umuman olganda, boshlang'ich sinfda to'g'ri shakllangan jamoa nafaqat ta'lim sifati, balki o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojiga ham kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR

1. Makarenko, A. S. (1987). Pedagogik poema. Moskva: Pedagogika.
2. Suxomlinskiy, V. A. (1979). Bola qalbi bilan muloqot. Kiev: Radyanska shkola.
3. Vigotskiy, L. S. (1996). Pedagogik psixologiya. Moskva: Pedagogika Press.
4. Leontev, A. N. (2004). Faoliyat, ong va shaxs. Moskva: Smysl.
5. Sharipov, Sh. (2015). Boshlang'ich ta'limda jamoa shakllanishining psixologik-pedagogik asoslari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
6. Qodirova, F. R. (2020). Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish metodlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Yo'ldosheva, N. M. (2021). Jamoaviy o'qitish texnologiyalarining samaradorligi. Boshlang'ich Ta'lim, 3(2), 45–52.